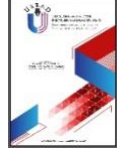

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

DİJİTAL İLETİŞİM, DİJİTAL EŞİTSİZLİK VE YAŞLANMA: KOVİD-19 SÜRECİ İLE YAŞANAN DİJİTAL BÖLÜME VE UÇURUMLAR ÜZERİNE

DIGITAL COMMUNICATION, DIGITAL INEQUALITY, AND AGING: ON TH DIGITAL
DIVIDE AND GAP EXPERIENCED IN THE COVID-19 PROCESS

Berrin BALAY TUNCER

Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Görsel İşitsel Sistemler Araştırma ve
Uygulama Merkezi, Halkla İlişkiler,
Ankara/Türkiye.

Dr., Middle East Technical University, Audio Visual Systems Research and
Application Center, Public Relations,
Ankara/Turkey.

bbalay@metu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3249-188X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.933056

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Balay Tuncer, B. (2021).
Dijital İletişim, Dijital Eşitsizlik ve Yaşlanma: Kovid-19 Süreci ile Yaşanan Dijital
Bölüme ve Uçurumlar Üzerine. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi
Dergisi* 3(6), 1339-1369.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu makale; Türkiye’de dijital eşitsizlik, iletişim teknolojiler ve yeni medya ekosisteminde yaşlıların dijital teknolojilerin kullanımına odaklanmaktadır. Aktif çalışma hayatında olan veya emeklilik hayatına henüz başlayan Ankara Çankaya bölgesinde yaşayan 65+ yaş, üst sosyo ekonomik seviyede kadınlarından oluşan örnekleme WhatsApp aracılığıyla anket gönderilerek elde edilen bilgilerin değerlendirilmesidir. Bu yaş grubunun pandemi sürecinde, sokağa çıkma yasaklarının başlamasıyla birlikte yaşamlarını sürdürme aracı haline gelen dijital iletişim araçlarına sahip olma, kullanma becerileri ve kullanma alanlarına odaklanıldı. Anket 5 Nisan-9 Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Dijital eşitsizliğe neden olan temel değişkenin yaş değil, eğitim ve gelir olduğu tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Dijital İletişim, Dijital Bölünme, Dijital Eşitsizlik, Yaşlılık, Pandemi

Abstract: This article takes the focus on the digital inequality in Turkey, communication technologies, and the use of digital technologies by the elderly in the new media ecosystem. By redefining the coronavirus spread to the world from China, Covid-19’s presence was accepted in Turkey on March 11, 2020. After the WHO declared a pandemic, the 65+ age group suddenly found themselves in strict restrictions. The 65+ age group has frequently been on the agenda with the restrictions, the bans, and the violation of rights during this period. The sample of the study consists of women who are in active working life or have just started retirement life, over the age of 65+, living in Ankara Çankaya region, and at the high socioeconomic level. It is the evaluation of information obtained by sending a questionnaire via Whatsapp. With the onset of curfews during the pandemic process, the focus has been on having digital communication tools that have become a means of maintaining life, skills to use, and the area of using them. The survey was conducted between April 5 and May 9, 2020. It was determined that the main variable that causes digital inequality is education and income, not age.

Sayfa | 1340

Key Words: Digital Communication, Digital Divide, Digital Inequality, Old Age, Pandemic

GİRİŞ

İnternetle tanışmanızdan bu yana hayatımızın her yanı değişti. Bilgisayarın kişiselleşmesi en büyük devrim ise, elimize sığın vücudumuzun neredeyse bir parçası haline gelen akıllı telefonlarla bambaşka bir dünyanın içinde yer alıyoruz. Bizler gibi içine doğmayan dijital göçmenler bununla tanışma ve yaşamının kaygı ve korkularıyla bir yandan da sosyal hayatımızı şenlendiren kısmını çok sevdi. Bu teknoloji ile farklı hayatlara tanıklık etmenin ötesine geçmek için her geçen gün değişen teknolojilere uyum sağlamak, öğrenmek, kullanmak ve hepsinin ötesinde sahip olmak, ulaşmak ciddi uğraşı gerektiriyor. Erişememe, kullanamama becerememe ile

oluşturduğu zorluklarla hayatımızı cehenneme çevirebiliyor. Bu teknolojilerin toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, sınıf, yaş ve bölgesel eşitsizlikleri pekiştirdiğini ve artırdığını biliyoruz.

1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Yaşlılık nedir? İnsan ne zaman yaşlanır? Ne zaman yaşlı olur? Modern toplumlardaki yaşlılık deneyimi, yaşam süresinin uzamasıyla beraber önem kazanmıştır. Yaşlanma ve yaşlılık kavramları arasında net bir ayırım yoktur. "Yaşlılık" sözlük anlamı olarak yaşlı olma, artmış yaşın etkilerini gösterme hali olarak tanımlanmaktadır. Ancak; yaşlılık biyolojik süreçler kadar toplumsal ve kültürel süreçleri de kapsamaktadır. Yaşlılık, kısmen bedeninin yaşlanmasına dayanırken daha çok sosyal olarak görünür. "Yaşlılık" veya "ihtiyarlık" toplumsal bir çevrede, sosyal ilişkiler çevresinde yaşanıp, inşa edilir. Toplumsal ilişki ve yapıların dışında ve ötesinde, soyut ve nesnel bir "ihtiyarlık/yaşlılık" yoktur (Duyar, 2008: 13). Geçmişte "Muhtariyetten" ("irade sahibi olma"dan) gelen ihtiyarlık, bilgelik, ermiş, geçkin, şeyh, pir, kocaman ile kavramlaştırılırken, modern dünyada yaşlı/yaşlılık sayısal bir veriye dönüşmüştür. Yaşlılık, toplumların kendi iç dinamiklerinin, yaşam ve geçim biçimlerinin, (Duyar, 2008: 14) etkisiyle değişen bir yaşam döngüsüdür. Bu nedenle de toplumdan topluma değişen, çok katmanlı deneyimleri içinde barındıran bir süreçtir. Endüstrileşmeden sonra toplumsal yapıda yaşanan değişimler, göç ve kentleşme, evin dışında çalışma yaşamına aktif katılımı birlikte aile yapısının dönüşüme uğraması da yaşlılığın yapısal değişimine neden olmuştur (Ceylan, 2015: 35). Kronolojik yaşlanmanın sınırlarını belirleyen DSÖ yaşlılığı çevresel etkenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş toplumlarda, hızlı teknolojik değişimler ve bunun sonucunda farklılaşan değerler, yaşlı insanların sahip olduğu bilgeliği ve yeteneği değersiz kılmaktadır (Eriksen, 2009). Bu bağlamda modernleşme, yaşlanmanın anlamını ve toplumsal ilişkiler içindeki konumunu farklılaştırdığını, değiştirip dönüştürdüğünü altını kuvvetle çizmek gerekir. Son yıllarda ise, nüfusun yaşlanmasından doğan/doğacak olan sorunların çözümüne odaklanılan sorun alanlarından biri olmuştur.

İnsanlar farklı şekillerde yaşlanır. Yaşlanma süreçleri arasındaki farklar, ortak noktalardan daha fazladır (Tufan, 2003: 2014). Yaşlılık, farklı öğeler temelinde değerlendirildiğinde; biyolojik, psikolojik, kronolojik ve sosyal açılardan farklı biçimlerde ele alınabilir (Field, 1972'den akt. Baran vd., 2005: 27; Arpacı, 2014; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Biyolojik yaşlanma, insan organizmasındaki fiziksel ve zihinsel işlevlerde azalma ve

hücre kayıplarına işaret etmektedir. Kronolojik yaşlanmada bireyin, doğumdan ölüme kadar olan (bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi) yaşam aşamalarının neresinde bulunduğu üzerine odaklanılmaktadır. Psikolojik yaşlanma, kişinin algılama, öğrenme, bellek gibi yetilerindeki kayıplara ve korunumlara odaklanmaktadır. Psikolojik yaşlanma, aynı zamanda "kişinin kendi kapasitesine dayalı olarak hissettiği yaş" olarak tanımlanmaktadır (Baran vd., 2005). Sosyal yaşlanma ise, statü ve rol kayıplarına dayalı olarak kişinin aşamalı biçimde sosyal hayattan yavaş yavaş geri çekilmesidir (Baran vd., 2015; Birsen, 2018).

Yaşlılık, bireyin demografik özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Yaşlı bireylerin ve yakınlarının gündelik hayattaki değişimleri, hızlı teknolojik değişimler bağlamında incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bireysel farklılıkları göz ardı ettiğimizde, 1972'de Cowgil ve Holmes'in yaşlanmanın modernleşmesi kuramına göre; yaşlıların rolleri ve statüleri teknolojik gelişmelerle ters bir ilişkiye sahip olduğunu vurgular. Teknolojik değişim hızına ayak uyduramayan yaşlı bireylerin, teknolojik değişimlerin etkisiyle, deneyim ve birikimleri değerini kaybetmektedir. Kentleşme ve sosyal hareketlilik aile kurumunu parçalamıştır. Bunun sonucunda yaşlı bireyler, statü ve iktidar kaybı yaşamaktadırlar (Cowgill, 1986'dan akt. Moody, 2010: 8). Modernleşmeyle beraber yaşlı birey toplumsal konumunda ve gündelik hayatında değişiklikler yaşamış özellikle kentlerde torun bakmıyorsa değer erozyonuna uğramış "yük" haline gelmiştir. Buna bağlı olarak giderek artan yaş ayrımcılığına (agisim) maruz kalmaktadır. Bu anlayış yaşlılığın eskime, acizlik ve yardıma muhtaç olmakla eşdeğer olduğu ön kabulünü yol açmaktadır. Özellikle kentlerde sosyal yaşlanma bireyleri yıpratın, salgın süreci de bu dönemi hızlandıran kıran bir zaman olmuştur.

Yaşlanma ölçütleri toplumlara, endüstrileşme ve bireylerin çalışma ve sosyal yaşamda ne yaptıklarının yanı sıra dijital çağla birlikte sektörlere göre değişir hale gelmiştir.

Gerontoloji yaşlanma ve yaşlılığın bedensel, psikolojik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tanımlanması ve değişimiyle ilgilenir. Yaşlanan kuşakların, sahip oldukları potansiyeli açığa çıkararak kendileri için iyi bir geleceğin koşullarını sağlamayı amaçlar (Tufan, 2003). Gerontolojinin, yaşlanmayı her yaşam dönemi gibi sorunları ve güzellikleri de beraberinde getirdiğini öne süren yaklaşımla ele alır. Gerontoloji, başarılı/aktif ve yerinde yaşlanma kavramlarının çıkış noktasıdır.

Yaşlıların sosyal ve biyolojik bütünlüğünü etkileyen bu durum, gerontoloji literatüründe *ilişki azaltımı* kuramı ile açıklanmaktadır. Kurama göre; ileri yaşlarda insanların giderek yaşamdan, toplumsal ilişkilerden ve günlük aktivitelerden çekildikleri ve bu tür davranmanın da "normal" olduğu düşüncesini ifade etmektedir. "Yaşlılığı" inşa etme biçimimiz, toplumun teknolojiyi nasıl etkilediği ve teknolojinin toplumsal değerlerden nasıl etkilendiği bağlamında değerlidir. Bireyin belli bir yaşa geldiğinde emekli olması, aktif yaşamdan çekilmesi, sosyal ilişkilerinin azalması, doğal süreçlerdir. Emeklilik yaşı 65'tir. Genel kabule göre, emekli kişi yaşlı bir kişidir. Yaşlılığın değişen anlamı içerisinde, bugün artık teknolojiye ayak uyduramayan da yaşlıdır. Bu gelişmeler doğrultusunda yaş aralıklarını güncelleyen DSÖ'nün yeni yaş kategorisine göre; 66-79 yaş arası orta yaş ifade ederken, 80-100 yaş arası yaşlı olarak adlandırılıyor. Hızla teknolojinin ilerlemesi nedeniyle toplumsal değerlerin değişmemesi de kaçınılmaz bir süreçtir. Toplumsal değişim, teknoloji kadar hızla gelişme de toplumları değişim konusunda zorlayan itici bir gücü oluşturur. Bu bağlamda; yaşlılık değerine yüklenilen anlam modern toplumlarda dönüşmüştür. Modern yaşamın getirdiği hız sonucu yaşlı bireyle geride kalmıştır. Gelişmiş toplumlarda, "yaşlılık" olumsuz bir anlama sahip olmuştur. Günümüzde yaşlı bireyler, aile yapısındaki değişiklikler, modernleşme ve ekonomik, teknolojik anlamda gücü ele geçirememeleri sonucu değer kaybı yaşamaktadırlar. Öyle ki pandemi döneminde gelişmiş ülkeler yaşlıların tedavi süreçlerinde "savaş tirajı" uygulayarak başka deyişle yaşam hakkını gençlere vermeyi tercih etmiştir.

1.1. Türkiye'de Yaşlanma Çalışmaları

Türkiye'de yaşlanma çalışmaları 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının genel tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu kavramlar, coğrafyaya, kültüre ve içinde bulunulan çağa ve yaşadığınız ülkeye göre farklı anlamlar taşıyabilir. Yaşlanmanın bir süreci ifade ettiği; yaşlılığın ise, insan hayatında bir dönemi nitelemek üzere kullanıldığı söylenebilir. Dünyada ve Türkiye'de nüfusun hızla yaşlanıyor olması, çok boyutlu bir yaklaşımın akademide de ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Yaşlılık (Geriatri) alanına dönük çalışmalar demografik verilerin artışının yanı sıra küresel salgının etkisiyle çok katmanlı araştırmaların odağı haline getirmiştir.

Gelişimin yaşam boyu devam ettiği görüşü üzerine temellendirilen ve yaşam boyu gelişim (lifespan development) olarak adlandırılan bir yaklaşım daha kentsel ve çalışan kesim için uygundur. Ancak, kırsalda ve özellikle

yoksul grubun bu gelişim ortamlarının bulunmadığı ya da çok sınırlı olduğu söylenebilir. Kırdaki gelişim ya da öğrenme radyo ve televizyon odaklıdır. Kentlerin özellikle çeperinde oluşturulan çok amaçlı toplum merkezleri aracılığıyla toplumsal değişime, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen çalışmalar yapılmaktadır (Balay Tuncer, 2020).

Gelişim süreçlerine yönelik bu bütüncül yaklaşımlarla birlikte, yaşlılıkla ilgili olarak "başarılı yaşlanma", "aktif yaşlanma", "yerinde yaşlanma" gibi yeni kavramlar da tartışılmaya başlamıştır. Bu kavramlarla; bireyin yaşlanmanın getirdiği bilişsel, fiziksel, sosyal ve benzeri kayıpları kontrol edebildiği, bu kayıpların kişinin yaşantısında devam eden süreçlere katılımını engellemediği, çalışma ve sosyal hayat içerisinde aktif olarak yer aldığı ve güçlü yönlerini geliştirmeye devam ettiği bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Ünalın, 2012). Yaşlanma ile birlikte bireyin karşı karşıya kaldığı bazı değişimleri psikolojik ve bilişsel bağlamda ele alan Cangöz de (2009), normal yaşlanma sürecinde bilişsel becerilerde gözlemlenebilecek gerilemelerin veya belli bilişsel becerilerin korunmasının kişiden kişiye değişebileceğine dikkat çekmiştir.

1.2. Aktif Yaşlanma ve Yerinde Yaşlanma

Cangöz (2009) yaşlanma ile birlikte bilgi işleme hızı yavaşladığını vurgulamaktadır. Prensky'in (2001) kavramlaştırmasıyla dijital göçmenlerin, dijital teknolojilerin içerisine doğmuş ve gelişim süreçlerinin bir parçası olarak bu teknolojileri kullanmayı öğrenmiş dijital yerlilerin aksine, söz konusu teknolojileri kullanma becerilerinin gelişebilmesi için öğrenme sürecine dâhil olmaları gerekmektedir. İleri yaşlarda bu öğrenmenin, bilgi işleme hızının yavaşlamasından dolayı daha fazla zaman alacağını ve daha fazla tekrar ve deneme gerektireceği söylenebilir.

Bireyler yaş aldıkça teknoloji ve yaşamın yapısı ile ilişkileri değişip dönüşmektedir. Teknolojide çok hızlı değişim ve gelişme yaşanmaktadır. Yaşamın bir parçası olan teknoloji, yaşlı bireyler tarafından da sıkça kullanılmaktadır. Yaşlı bireyler yaşamını anlamlı kılabilmek ya da kolaylaştırabilmek, sağlığını koruyup yaşamını idame ettirebilmek adına teknolojiden faydalanmakta ve faydalanmayı istemektedir.

Geleneksel eşitsizlikler, dijitalleşmeyle birlikte, çarpıcı düzeyde çevrim içinde yeni eşitsizliklere dönüşmektedir.

65+ neslin yaşlarından dolayı teknolojinin içine doğmadıkları gibi ne erişim ne kullanım ne yatkınlık bakımından donanımlı olmadıkları açıktır. Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle sosyal medya platformlarına erişim,

kullanım ve yatkınlık bakımından oldukça değişken yapıya sahiptir. Sahiplik yapısının ve erişim olanaklarına her geçen gün maliyetler nedeniyle ulaşmanın güçleşmesi, dijital eşitsizliklerin ilk engelidir. Sosyal medya platformlarının kişiselleştirme temelli bir ağ mimarisine sahip olması, dijital becerilerin de sürekli yenilenmesini gerekli kılmaktadır. Yeni donanım ve uygulamalarla sürekli güncellemelerle karşı karşıya kalmaktayız.

Türkiye’de dijital eşitsizlikler ve demografik dönüşüm sürecinin etkileri arasında bir bağ kurulması için geniş kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nüfus yapısındaki değişimler ve dönüşümler gündelik yaşamı çarpıcı biçimde etkilerken, dijital eşitsizliklerin, dijital kültürün oluşumunu ve değişimini kaçınılmaz kılmaktadır. İçinde bulunduğumuz küresel salgın günlerinde, 65 yaş üstü insanların, çevrimiçi hizmetlere erişimi konusunda yoksunluklarını gözler önüne sermektedir. Çevrimiçi alışverişten, çevrimiçi bankacılığa değin, e-devlet uygulamalarını kullanamama durumu yanında sosyal medya platformlarında doğru ve güvenilir, bilgiyi bulma, teyit etme konusunda yaşanan eksiklik çok çarpıcıdır. Yoğun enformasyon yüklenmesi ve beyin sisinin yaşandığı salgın dönemi, dünyanın yaşlı nüfusunu aynı zamanda dijital eşitsizliğin de bir öznesi haline dönüştürmektedir.

Herkesin evlere kapandığı bu süreçte, dijital teknolojiler insanların toplumsal ilişkilerini sürdürmelerinin en önemli ayağı haline gelmiştir.

2. TÜRKİYE’DE DİJİTAL İLETİŞİM

İnternet tüm insanlar ama özellikle bugünlerde evinden çıkmayan yaşlılar için bilgi edinmek için mükemmel bir platform sunmaktadır. İnternetin en önemli faydalarından biri; yetişkinler ve yaşlılar için yeni bir toplumsallaşma aracı olmasıdır. İnterneti, gazete/dergi/kitap okumak, hobi edinmek (pinterest) yemek tarifinden güzellik sıralarına kadar pek çok boş zaman aktivitelerini de destekleyen bir altyapıya sahiptir. Televizyon izleme oranları düşerken internet tabanlı etkinlikler yükselmeye başlamıştır. Türkiye’de tüm yaş gruplarında özellikle yaşlılarda dijital platformlara sahip olma, erişim ve kullanma konusunda ciddi eksiklik bulunmaktadır. Dijital platformlara erişim pandemiyle birlikte hayatı sürdürmenin temel aracı haline dönüşmüştür. Başta eğitim çağındaki çocuklar ve gençler için erişim ve sürdürülebilirlik (araca sahip olma, internet kotası, erişimi) ihtiyacı açık olarak görülmüştür.

2.1. İnternetin Kullanım İstatistikleri

Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 2008 sonuçlarında, toplam doğurganlık hızının 2.15 seviyesine düştüğü ve nüfus artış hızı %12,1 olarak tespit edilmiştir. Toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun oranı, 2008'de %7'dir. Türkiye, yaşlanma sürecinin hızla arttığı 2008-2040 yılları arasında yaşlı nüfusun, %20,1'olacağı beklenmektedir.

İnternet kullanan yaşlı bireylerin oranı son beş yılda yaklaşık 4 kat arttı. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre, İnternet kullanan 65-74 yaş grubundaki bireylerin oranı 2014 yılında %5 iken bu oran 2019 yılında %19,8'e yükseldi. 2019 yılında Erkeklerin %25,3 kadınlardan %15 İnternet kullandığı görüldü (TUİK, 2020: 23).

We Are Social 2020 Türkiye Mobil Kullanım İstatistiklerine göre; Türkiye Cihaz Sahipliği araştırmasında her 10 kişiden 9'unun mobil cihazı bulunmaktadır. Bu cihazların %89'u akıllı telefonlardan oluşmaktadır. Bilgisayar sahipliği oranı %67'dir.

TUİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2020 yılı verilerine göre; 16-74 yaş grubundaki bireylerin İnternet kullanan oranı %79,0'dur. İnternet kullanım oranı cinsiyete göre incelendiğinde; bu oranın erkeklerde %84,7, kadınlarda %73,3 olduğu tespit edilmiştir. Evden İnternete erişim olanağı %90,7'ye ulaşmış, hanelerin %90,7'sinin evden İnternete erişim imkânına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu oran bir önceki yılda %88,3'dür (25 Ağustos 2020).

Sayfa | 1346

Türkiye İnternet kullanım istatistiklerine baktığımızda genel kullanıcı sayısı toplamda 62 milyon, Türkiye nüfusunun %74'ü anlamına geliyor. İnternet kullanıcıları günde ortalama olarak 7,5 saat İnternet'te vakit geçirmektedir. Kadınlar her alanda olduğu gibi dijital iletişim alandaki dezavantajlı konumu istatistiklere de yansımıştır.

3. DİJİTAL EŞİTSİZLİK

Castells'in ağ toplumu, Van Dijk ise dijital ağ kavramıyla açıkladığı İnternetle birlikte değişen toplumsal yapı aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Dijital (sayısal) eşitsizlik kavramı 1990'larda dijital teknolojilere erişim ve kullanımı açıklamaya çalışan bir şemsiye terim olarak hayatımıza girmiştir. Dijital eşitsizlik hem küresel hem de yerel düzeyde dijital "dışlanma/yok olma"yı temel alarak, yeni medyanın/iletişim teknolojilerinin eşitsiz yayılımına odaklanır. Dijital eşitsizliğin tek bir boyuta indirgenemeyeceği araştırmalarla saptanmıştır. DiMaggio ve Hargittai (2001) Dijital eşitsizlik, Dijital uçurum Deursen ve Van Dijk (2010) ve dijital bölünme kavramlarıyla

dijital iletişim teknolojilerinin toplumla ilişkileri, sorunları açıklanmaya çalışmıştır. Bu çalışmada; eşitsizlikleri açıklamak için dijital eşitsizlik kavramı kullanılmaktadır. Bu bağlamda dijital ayırım, sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi birçok faktörün toplamı dijital eşitsizliği oluşturur. Ronald Rice (2002) ise bu faktörler cinsiyet, gelir, ırk ve coğrafyayı dâhil etmektedir.

Yaşlanma ile eşitsizlikler sadece dijital ortamda değil hayatın her alanına giderek yaygınlaşmaktadır. Dijital kültür de, yaşlılar için yeni bir eşitsizlik alanı yaratmıştır. Özellikle pandemi döneminde kent yaşamının kısıtlanmasıyla birlikte bu uçurum su yüzüne çıkmıştır. Dijital eşitsizlik, teknoloji ve internet tabanlı gelişmelerin, enformasyon, hizmet ve kaynaklara ulaşma konusunda başat bir unsura dönüşmeye başladığı yıllardan beri üzerinde araştırılan, tartışılan bir kavramdır. Başlangıçta, bilgisayarlara ve internete ulaşımındaki sorunları işaret eden dijital eşitsizlik kavramı, teknolojik yeniliklerin artmasıyla birlikte, tüm ülkelerin ve bireylerin farklı erişim engellerini kapsayan ve bunları çözmeyi hedefleyen çok katmanlı bir sorunun varlığı kabul edilmeye başlamıştır. Dijital eşitsizlik kavramı, günümüzde sadece ülkelerin değil, aynı coğrafyadaki farklı toplumsal sınıfların/grupların bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşımı, kullanımı ve bunlar üzerinden üretim yapıp yapamadıkları gibi konuları da içerir hale gelmiştir.

3.1. Erişim Sorunu

Dijital bölünme araştırmaları erişim uçurumuna odaklanmıştır. Araştırmalarla erişim sorununun çözümünün görece diğer sorunlara göre daha kolay olduğu fark edilmiştir. Teknolojinin ucuzlaması ve yaygınlaşması erişimi artırmıştır. Erişim sorununun çözümü büyük ölçüde altyapı maliyetlerinin karşılanmasına ilişkin olduğu için özellikle gelişmiş ülkeler açısından bu kısa dönemde sorun çözülebilmektedir. Ancak Türkiye’de yaşlı nüfus çoğunlukla ikinci el olarak kızı, oğlu veya torunu tarafından verilen eski model telefonları kullanmaktadır. Bu durum araçların bazı işlevlerinin olmamasına neden olmaktadır.

1990’lı yılların ortalarından itibaren, kişisel bilgisayar kullanımının ve internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, dijital eşitsizliği konu alan araştırmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır (Selwyn, 2004). İlk dönem dijital eşitsizlik araştırmaları kullananlar ve kullanmayanlara dayalı ve sorunu basite indirgeyerek ele alan çalışmalardır (Eastin vd., 2015). Birinci düzey dijital eşitsizlik çalışmalarında, internet erişimine sahip olanlar bölünmenin avantajlı tarafında kabul edilirler. Teknolojiye erişimin

kendiliğinden teknolojiden sağlanacak faydayı da beraberinde getireceğine duyulan inanç, sorunun erişenler ve erişemeyenler düzlemine indirgenmesine sebep olmuştur. Dijital eşitsizlik, karmaşık ve dinamiktir (Van Dijk ve Hacker, 2003) Böylesine çok boyutlu ve derin bir konuyu sadece erişim uçurumu ile sınırlandıran yaklaşımların dijital eşitsizliği anlamada yetersiz kaldığı fark edilmiştir. Sahip olma ya da erişimin kullanımı ve aynı zamanda etkin kullanımı çözmediği kısa süre içerisinde anlaşılmıştır.

Beceri ve kullanıma ilişkin çalışmalar ikinci kuşak/düzy dijital eşitsizlik olarak adlandırılmaktadır (Attewell, 2001; Hargittai, 2001; DiMaggio vd., 2004). İkinci düzey dijital eşitsizlik araştırmalarında "nasıl kullanıyor" sorusuna odaklanır. "Nasıl kullanıyor" sorusunun en önemli belirleyicilerinden biri dijital beceridir. Dijital eşitsizlik olarak adlandırılan süreç ise, kullanımın sağladığı faydaların sonuçlarıyla ilgilidir (Özsoy, 2019: 11).

Sahip olmadan kaynaklanan dijital eşitsizlik ya da dijital iletişime erişme hakkı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hala ciddi bir sorundur. Pandemi süreciyle el mahkûm dijital platformlarla yaşamımızı sürdürdüğümüz bu günler de derin farklılıkları, uçurumları açığa çıkarmıştır.

Sayfa | 1348

Union (ITU) verilerine göre; 2005 yılında dünya nüfusunun %16,8'i internet kullanırken 2019 yılında bu oranın %53,6'ya yükseldiği tahmin edilmektedir. İstatistikler erişim düzeyinde önemli bir artış olduğunu göstermekle birlikte, dünya nüfusunun önemli bir kısmının hala internet erişimine sahip olmadığını da ortaya koymaktadır. Erişim uçurumu özellikle gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında önemli bir farklılık göstermektedir. ITU tarafından hazırlanan "Measuring the Information Society" başlıklı, 2018 tarihli raporun verilerine göre; gelişmiş ülkelerde her beş kişiden dördü çevrimiçidir. Bu sayı gelişmiş ülkelerde internet kullanımının doyunluk düzeyine ulaştığını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bireylerin %45'i internet kullanmakta; dünyanın en az gelişmiş 47 ülkesinde ise beş kişiden dördü henüz internet kullanmamaktadır. Erişim uçurumu gelişmiş ülkeler için neredeyse tamamen, gelişmekte olan ülkeler için ise kısmen çözülmüş bir sorundur. Ancak, dünya nüfusuna dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, küresel dijital eşitsizliğin boyutlarından biri olan teknolojik erişimin küresel eşitsizliğe etkisi günümüzde de hala artarak sürmektedir.

Türkiye'de yıllar içinde erişim sorunun çözümünde önemli ilerlemeler görülmekle birlikte, erişim uçurumunun özellikle kent ve kırsal ile kadın ve

erkek arasında hala bir sorun olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumu, 2004 yılından beri her yıl düzenli olarak "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" yürütmektedir. Araştırma verilerine göre; 2004 yılında Türkiye'de, internet erişimi %7'iken, bu oran 2019 yılında %88,3'e yükselmiştir. 2004-2019 yılları arasında hanelerde internet kullanım oranı ise %18,8'den %75,3'e ulaşmıştır. Bu oran erkeklerde %25'den, kadınlarda ise %12,1'den sırasıyla %81,8'e ve 68,9'a çıkmıştır.

3.2. Dijital İletişim, Dijital Eşitsizlik ve Yaşlanma

Olper ve Damodaran (2013) dijital ayırım (digital divide), sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi tüm boyutların temelinde yatan yaşlı nüfusun dezavantajlı yapısının olduğunu vurgulamaktadır (akt. Elmas, 2018: 145). Eşitsizlik kuşaklararası olmasının yanı sıra aynı kuşak arasında da farklı sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, politik, ekonomik ve zamansal (Tsatsou, 2016: 399) farklı yapıdan gelenler için farklı sorunlar görülmektedir. Bu nedenle dijital eşitsizlik tek değişken olarak biyolojik yaşa indirgenemez.

Erişim oranı kadar kimin eriştiği sorusu da dijital eşitsizliğin anlamak için önemlidir. Araştırmalar sosyo-demografik eşitsizliklerin erişim uçurumunu belirleyeni olduğunu ortaya koymuştur. Kentte yaşayanların kırsalda yaşayanlara, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara kıyasla erişimin avantajlı tarafında yer aldıkları bilinmektedir.

İnternet ve dolayısıyla dijital eşitsizlikleri açıklamak için; bilgi bilimi, siyaset bilimi, sosyoloji, iletişim ve etik vb. birçok dilim alanı disiplinler arası derin araştırmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Couldry, 2003: 16).

Türkiye yaşlı nüfusu giderek artan ülkeler arasındadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) verileriyle 65 yaş ve üzeri bireylerin dâhil edildiği 2018 yılı istatistiklerine göre, Türkiye'de yaşlı nüfusun artışı, diğer yaş grupları ile karşılaştırıldığında daha hızlı bir yükseliş göstermektedir. 2018 yılında %8,8 olan yaşlı nüfus oranı 2019 yılında %9,1'e yükseldi. 2023 yılında %10,2'ye, 2040 yılında %16,3'e, 2080 yılında ise %25,6'ya yükseleceği tahmin edilmektedir (AÇSB, 2020: 1). Hanelerin %23,5'inde en az bir yaşlı birey yaşamaktadır (AÇSB, 2020: 12). "Demografik dönüşüm" olarak adlandırılan bu süreçte; BM tarafından yapılan sınıflandırma çerçevesinde, güncel verilere göre şu anda %8,8 oranıyla "yaşlı toplum" kategorisinde bulunan Türkiye'nin, 2023 yılı itibarıyla yaşlı nüfus oranını %18 üzerine çıkmasıyla "çok yaşlı toplum" kategorisine girmesinin beklendiği söylenebilir. Bu açıdan

bakıldığında, ilerleyen yıllarda, yaşlı nüfusun gereksinimlerini gözeterek oluşturulacak yeni bir hizmetler sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde 2019 yılında tek başına yaşayan yaşlıların oranı %18,2'dir. Yaşlıların %75,7'sini kadınlar, %24,3'ünü ise erkekler oluşturmaktadır (AÇSB, 2020: 12).

Yaşlı yetişkinler heterojen bir gruptur, bazıları teknolojiyi benimserken bazıları maliyeti ne olursa olsun teknolojiden kaçınır (Francis vd., 2019). Bu yaş grubuna odaklanan araştırmalarda, internet becerileri, kullanım sıklıkları, bağlanmak için tercih ettikleri cihaz türü ve sayısı gibi faktörler açısından yaşlı yetişkinler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların yüksek internet kullanım ve genel internet becerileri hem de sosyal medya becerilerinin yüksek olduğu (Hargittai vd., 2019) saptanmıştır. Emeklilik öncesi bilgisayar kullanımı yaşlıların internet kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bunun yanı sıra sosyal çevre tarafından teşvik edilmek, okula giden çocukları olmak da internet kullanımını artırmada oldukça güçlü bir etki yaratmaktadır. Van Dijk bu ilişkiyi bağlamsal konumla açıklar. Teknik ilgi ve medeni durum az da olsa, yaşlıların internet kullanımını açıklayan diğer faktörlerdir (Frimel, 2014). Yaşlıların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyi BİT beceri düzeylerini kısmen belirleyenler arasındadır (Lagacé vd., Sayfa | 1350 2015).

Dijital eşitsizlik araştırmaları yaş ve internet kullanımı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, internet kullanıcısı arkadaş veya aile üyesine sahip olma, internet kullanıcısı olma oranını yükseltmektedir. Araca ilişkin becerilere sahip yaşlıların içeriğe ilişkin becerilerde gençlere oranla daha iyi olabildiği (Van Deursen ve Van Dijk) ortaya konmuştur. Sosyal sermaye sahipliği, yaşlıların dijital eşitsizliğin avantajlı tarafına geçebilmesinde oldukça önemlidir. Aile bireyleri veya yakınlar tarafından verilecek sosyal destek ve daha önemlisi bu verilere dayalı politika üretimi, yaşlı yetişkinlerin temel beceri düzeyi edinmelerine yardımcı olabilir. Dijital eşitsizliğin en kesin belirleyen faktörü yaştır, bunu cinsiyet ve engelli olma hali izler (Van Dijk, 2008: 277). Temelde bakıldığında yaşa, cinsiyete ve engelli olmaya bağlı dezavantajlı olma hali dijital eşitsizliklerde de sürmektedir. Dijital eşitsizlik uçurumu çözülebilse yaşlılar, kadınlar ve engelliler için sosyal ve kültürel sermayelerinin derinden etkileyecek, güçlendirecek olanakları doğabilir.

Prensky (2001: 1-3) yaşa bağlı olarak dijital bölünme kavramını oluşturmuştur. Bu çerçevede yaş grubu ve dijital teknoloji kullanım ilişkisini

dijital yerliler, dijital göçmenler, dijital melezler olarak tanımlar. Dijital göçmenler başka deyişle teknolojiyle geç tanışanlar için kuşaklar içinde de eşitsizliği etkileyecek faktörleri, kaçırınlar, zoraki benimseyenler ve hevesliler olarak kategorize etmiştir. Dijital göçmenler, geç tanışmanın getirdiği dezavantajları gidermekte zorlanmaktadır.

Dünyadaki bölünme politikası tamamen fiziksel erişime odaklanmıştır. Bu durum az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde hala odakta bulunmak zorundadır. Sahiplik olmazsa kullanım becerisinin gelişemeyeceği açıktır. Salgınla birlikte okullarda, üniversitelerde bilgisayar laboratuvarlarında, çalışma odalarında ve internet kafeler aracılığıyla ulaşabilen gruplarda artık dijital araçlara ulaşamaz olmuştur.

Erişimin diğer boyutu ise; yeni dijital teknolojilerinin hızlı ve sürekli değişimidir. Bu değişim ve aynı zamanda tüketim toplumunu körüklemektedir. Bauman'ın akışkan modern dünya olarak tanımladığı bu yeni toplum, sürekli bir değişim halindedir ve akışkanlığı buradan gelir (2013: 42). Eğer, siz bu sürece uygun olarak telefonunuzu değiştirmezseniz hizmet yavaşlamakta hatta bazı markalar bu kullanımı tamamen izin vermeyerek, sizi yeni telefon, tablet ya da bilgisayar almaya zorlamaktadır. Bu durum bir yandan toplumda tüketimi körüklerken bir yandan bu araçlara sahip olabilmek sosyal statü haline gelmiştir.

Yirmi beş yıldır dijital eşitsizlik üzerine çalışan Van Dijk "Kovid-19 Sürecinde Dijital ve Sosyal Uçurumları Kapatmaya" değerlendiren bildirisinde; gelişmekte olan ülkelerde sorunların çözümü beceri ve kullanım için politika perspektifi çizmektedir. Dünyanın birçok yerinde sosyal eşitsizlik arttığından, dijital eşitsizlik çözülmek zorundadır (Van Dijk, 2021: 6). Eşitsizliği gidermek için beş temel politika önerilmektedir.

Tablo 1: Eşitlik Giderici Politikalar (Van Dijk, 2021: 6)

Perspektif	Amaç	Göstergeler	Yaklaşımlar
Teknoloji	Yaratılan ve dağıtılan	ulaşılabilirlik	fiziksel erişim
Ekonomik	pazarı desteklemek	satın alabilirlik	fiziksel erişim / ortak kullanılabilirlik
Eğitim	formal, yetişkin IT eğitimi	hazır olma	Dijital beceri
Sosyal	katılım	sorumluluk alma	bireysel kullanılabilirlik
İkna	farkında olma	ilgilenme	motivasyon/davranış

Van Dijk aynı bildiriye çözüm için stratejilerini şöyle sıralıyor:

- Sosyal hareketliliği sürdürmek veya canlandırmak

- Dezavantajlı gruplar için uzun dönemli sosyal uyum eğitimlerini gerçekleştirmek,
- Dijital teknolojilerinin ucuzlamasını desteklemek,
- Dijital teknolojilerinin kolay kullanımına uygun tasarımlar yapmak,
- Dijital medyanın yararlı kullanımı için kurallar getirmek (2021: 5)

3.3. Pandemi ve Dijital İletişim Teknolojilerin Kullanımı

Van Dijk (2005, 2013) dijital eşitsizliği etkileyen dört temel bariyerin motivasyon, erişim, beceriler ve kullanım olduğunu belirtir. Bir bilgisayara ve internet bağlantısına sahip olma motivasyonu, fiziksel erişimin ilk aşamasıdır. Birinci düzey dijital bölünme çalışmaları bu bariyerlerden erişim boyutuna odaklanmıştır. İkinci düzey araştırmalar ise; beceri ve kullanım bariyerlerini incelemektedir. Beceri, bireylerin erişim imkânları olsa dahi interneti kullanıp kullanmadıklarını ve kullanıyorlarsa nasıl kullandıklarını etkilerken, interneti kullanma biçimlerindeki farklılıklar internet kullanımından elde edilecek olası fırsatların düzeyini etkiler. Ayrıca kullanımın sürekliliği, beceriler, bilgi, okuryazarlık, kullanım genişliği de dijital uçurumun (Tsatsou, 2016: 404), derecesini ya da kullanım verimliliğini etkileyen faktörlerdir.

Bu nedenle erişim oranı kadar, kimin eriştiği sorusu da dijital eşitsizliğin dağılımını anlamak için önemlidir. Araştırmalar sosyo demografik eşitsizliklerin erişim uçurumunu belirleyen faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Kentte yaşayanların kırsalda yaşayanlara, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara kıyasla erişimin avantajlı tarafında yer aldıkları bilinmektedir.

4. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel sorusu dijital iletişim, eşitsizlik ve yaşlılık arasında ilişki nedir? Salgınla birlikte evde kalmak zorunda kalan 65+ yaş grubu kadınların, bu süreçte kullanmak zorunda kaldıkları dijital teknolojilere sahip olma ve kullanma biçimleri araştırıldı. Aktif yaşamın içinde bulunanların kendi yaş gruplarına dönük ani bir kısıtlamayla baş başa kalmalarının onlara hissettirdikleri durum da tespit edilmeye çalışıldı.

Araştırma, Ankara Çankaya bölgesinde üst-ekonomik seviyedeki 65+yaş kadınlara WhatsApp yoluyla gönderilen anketin yorumlanmasıdır. Anket 5 Nisan-9 Mayıs 2020 tarihleri arasında yapıldı. 100 ankettin ilk aşaması 65 yaşında olduğunu tespit edilen adımlara iletildi. Onlardan da kendi çevrelerinde bu kritere uyan kişilerle anketi paylaşılması istendi. 100 ankettin 52'sine yanıt verildi.

Anket formu iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde (yaş, eğitim durumu) demografik verilerin toplanmasına ilişkin sorular yer almıştır. Anketin ikinci bölümü ise; katılımcıların yeni iletişim teknolojileriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı hedefleyen sahiplik ve kullanma konusunda ve kısıtlama sürecini de kapsayan 14 soru sorulmuştur.

4.1. BULGULAR VE TARTIŞMA

Demografik veriler

Araştırmaya 65-80 yaş arasında 52 kişi katıldı. Bunlardan 34.6'sı üniversite ve üstü, 57.4 üniversite geri kalanı ise ortaöğretim düzeyinde eğitim almıştır.

Dijital eşitsizliğe ilişkin veriler

1. Hangi iletişim teknolojilerini kullanıyorsunuz? (bilgisayar, cep telefonu, ipad/tablet vs.)

Ankete katılan 49 kişi (%94,2), cep telefonu, 34 kişi bilgisayar sahibi, 21 kişi tablet sahibi. Başka bir deyişle 34 kişi telefon ve bilgisayar sahibidir.

Daha önce yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Baran, Kurt ve Tekeli'nin (2017: 11) araştırmasında 60-74 yaş arasındaki gruba ait verilerde sırasıyla dizüstü bilgisayar/netbook (%21,2), masaüstü bilgisayar (%13,3) ve tablet bilgisayar (%12,8) kullanım oranlarıyla kıyaslandığında cep telefonu/akıllı telefon (%91,4) kullanım oranı dikkat çekici derecede yüksek çıkmıştır.

Gök'ün 2018 yılında Bolu'da 65-90 yaş arasında 138 kişi ile yaptığı araştırmada; yaşlıların evde nasıl zaman geçirdiği sorusuna %10,9'u bilgisayar, tablet, cep telefonu ile vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan %33,8 üniversite mezunudur.

Turper'in (2000) İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşayan 50-71 yaş arasında 100 kişiyle yaptığı çalışmada; %46,8'i interneti 5 yıldır kullanmakta ve araştırma grubunun %62'si üniversitede mezunudur.

Eğitim ve dijital teknolojileri kullanma arasında olumlu bir ilişki olduğunu söylenebilir.

2. Hangi sıklıkla kullanıyorsunuz? (Günlük olarak belirtiniz).

96.2 si her gün birkaç saat bu araçları kullanırken, Haftada ya da birkaç günde bir kullananlar da var.

3. Bu araçları hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

48 kişi (%92,3) bilgi edinmek,
35 kişi (%67,3) Bankacılık işleri,
30 kişi (57,7) Gazete okumak
9 kişi Alışveriş yapmak
5 kişi Sosyal medya ve iletişim

Bu cevapları verenler aktif olarak bu araçları kullanıyor. Şaşırtıcı olan ise e-nabız %1 ve iletişim %1 olarak ifade edilmiş olmasıdır.

İnternet tabanlı platformlar gelişimiyle, tüketici kendi tüketim pratikleri içinde bir dönüşüm yaşamış ve bu dönüşüm sosyolojik olarak post-modern tüketicinin ilişkilerine yansımıştır (Şüküroğlu, 2021: 167). Bu durum birçok tüketim ve alışveriş alışkanlıkları ve bu platformların tasarımına kadar uzanan araştırmaların odağı haline gelmiştir.

Düzgün ve Satır'ın (2018) araştırmasında bireylerin %70,5 araştırma ve bilgi edinme amaçlı interneti kullanmaktadır.

Becerikli'nin (2013) ve Turper'in (2008: 110) çalışmasında da beklenin üzerinde bankacılık işlemi yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle olanakları olduğunda yaşlıların dijital teknolojiler sıklıkla kullandıkları söylenebilir.

4. Bu teknolojiyi kullanırken kim/kimlerden yardım alıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

Sayfa | 1354

Eş ve arkadaşlardan destek %9, çocuklardan destek alma %19 iken çarpıcı sonuç ise Google den destek alma %17 ile oldukça yüksek bir sonuçtur. Vazgeçerim diyenler ise %3'tür.

Özsungur (2018); Cangöz (2009) araştırmalarında da bilen aile üyeleri ve arkadaşlardan destek alma öne çıkmıştır. Dijitalleşme süreci çocuklardan ebeveynlere ters sosyalizasyona neden olmaktadır. Yakınların destekleri hem sahip olmayı hem de beceriyi artıran önemli faktörlerdendir. Literatürde de bu faktörler, destekleyici olarak öne çıkmıştır.

5. Sosyal medya hesaplarınız var mı? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

Facebook 34, Twitter 13, Instagram 27, WhatsApp 48, Telegram 5, 1 kişi Zoom platformunu eklemiştir. Katılımcılar en az bir sosyal medya hesabına sahiptir.

Taşan'ın (2018), 60-93 yaş grubunda 240 kişi ile Akdeniz ve Ege Üniversitelerinin bünyesinde bulunan Tazelenme Üniversitesi katılımcıları ile yaptığı araştırma da %47,1 beş yıldan uzun süredir sosyal medyayı kullandıklarını saptamıştır. Facebook'un her gün kullanımı %65,4,

Instagram %26,3, Youtube %16,7'dir. Becerikli'nin (2013) araştırmasında yaşlıların %50'nin sosyal medya hesabı bulunmaktadır. En çok kullanılan Facebook'tur. Sosyal ağların yaşlara göre kullanımına bakıldığında; yaşlıların Facebook kullandığı bilgisi de doğrulanmaktadır.

Bauman (2013: 43) sosyal hayatın dijital ortamda sürdüğünü sosyal hayatın telefon, tablet aracılığıyla yürütüldüğüne vurgulamaktadır. Türkiye araştırmaları; kentte, eğitim ve gelir düzeyine bağlı olarak dijital araçların hayatın bir parçası haline geldiğini kısıtlı çalışmalarla da olsa göstermektedir.

6. Sokağa çıkma yasağını hangi araçtan öğrendiniz?

Yasak kararını 36 kişi (%63,2) televizyondan, radyodan 10 kişi (17,2), sosyal medyadan 5 kişi öğrenmiştir.

7. İlk duyduğunuzda sokağa çıkamama gerekçesini anladınız mı?

Evet diyenler 48 kişi (%92,3), hayır 2 kişidir.

8. Sokağa çıkamamanın ilk günlerinde ne hissettiniz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

12 kişi normal karşıladım, gerekli olduğunu düşündüm

10 kişi şaşırdım

7 kişi korktum

4 kişi panik oldum

2 kişi altüst oldum

1 kişi öleceğimi düşündüm

Yanıtlarda normal karşılama oranının yüksek olmasının nedeni katılımcıların eğitim düzeylerinin oldukça yüksek olmasıyla doğru orantılıdır.

9. İhtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

İnternette alışveriş yapıyorum 27 kişi (%51,9)

Telefonla sipariş veriyorum 19 kişi (%36,5)

Sosyal vefa hattını arama 2 kişi

Yardımcı, apartman görevlisi 10 kişi

Kendim markete gidiyorum (kaçak ya da izinli) 4 kişi

Eğitimle dijital iletişim araçlarını kullanma arasında doğru orantı bulunuyor. Ancak araştırmanın sonuçlarına direk yansımayan kullanıcı dostu olmayan alışveriş siteleri nedeniyle telefonla sipariş verme ve gidip almaya yönelme olmuştur.

10. "Yaşlı olma" durumunu evde kalmakla birleştiren ne hissettiniz?

Yoğun yalnızlık hissettim 8 kişi,

Panik oldum, korktum, ağladım 5 kişi,

Hasta/hastalıklı hissettim 2,

Rahatsızlık duymadım 32 kişi (%61,5) öne çıkmasının nedeni eğitim düzeyinin yüksekliği ile doğru orantılıdır.

Depresyona girdiğini, çok yalnız hissettiğini sürecin uzamasıyla baş etmenin zorlaştığını belirtenlerde olmuştur.

11. Evde kalınca zamanınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tablo 2: Sokağa Çıkma Yasağı ve Evde Zaman Geçirme

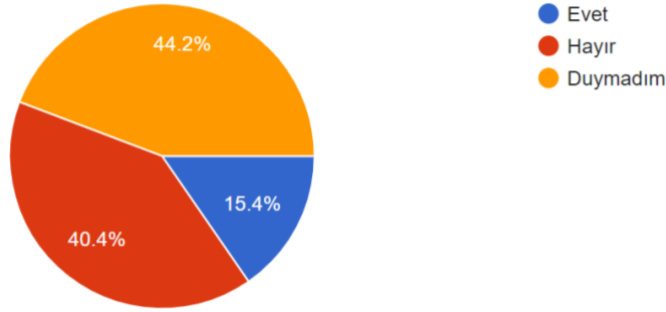
Etkinlik	Kişi	%
Okuma	38	73.1
Ev işleri	35	67.3
Tv izleme	34	65.4
Youtube netflix	22	42.3
Hobilere zaman ayırma, (dikiş, nakış, örgü, pasta, bahçe işleri)	16	30.6
Online eğitimlere katılma	10	19.2

12. Dışarı çıkma yasağının günde 2 saat kaldırılması konusunda kampanya yapıldı katıldınız mı?

İlk kısıtlamalarda birlikte 65+yaş üstü bireyler hafta içi günler de 11.00-13.00 arasında sokağa çıkma hakkı verilmiştir. Bu durum aktif çalışma hayatının içinde olan bireyleri derinden etkiledi. Bu kapsamda

sokağa daha uzun saatler çıkabilmek için çok sayıda kampanya başlatıldı. Hak ihlallerini gidermek için sosyal medya platformları oluşturuldu.

Grafik 1: Sokağa Çıkma Yasağı Kaldırılsın Kampanyasına Katılma

13. Yasak kalktığında en çok yapmak istediğiniz şey nedir?

Kısıtlı olmak bireylerde öncelikle aile üyeleriyle buluşma istediği yaratmıştır. Yalnızlıkla birlikte kaygı ve korkular artarken sağlıklı kaldığı için şükretme öne çıkmasının nedeni budur.

Yakınlarımı görmek %37, 20 kişi

Yürüyüşe çıkmak %37, 20 kişi

Alışverişe gitmek %5,6, 3 kişi

Sağlıklı kaldığım için şükretmek %20,4, 11

Sayfa | 1357

14. Salgın ve evde kalmayı birkaç cümle ya da kelime ile nasıl ifade edersiniz.

- Şimdi kadar düşünmedikleri yaşlı olma fikri ve hissinin onları şaşırttığını, sağlıklı olmak için izolasyona girmenin doğru olduğunu belirtmekle birlikte, karma bir duygu durum yaşamaktadırlar.

- İlk günler dinlenmek ama zaman ilerledikçe bugünler bitecek mi endişesi ve sağlığın değerini bir kere daha anlamak,

- Sağlıklı olmanın ve özgürce hareket edebilmenin ne kadar önemli olduğunu;

- Bu büyük haksızlık,

- Ömrümün son günlerinin nasıl geçeceğini merak ediyorum

- Müthiş bir daralma ve sıkışma duygusu.

-Yakınlarını görememe duygusu üzücü oldu. Bazen ümitsizliğe kapıldım acaba bir daha onları görebilecek miyim?

- Yakınlarım, Dünya ve Türkiye için endişeliyim. İnsanların işsiz kalmasından dolayı ayrıca üzgünüm.

- Bilimkurgu izliyor gibiyim,

- Sıkıntı, hüzün ve endişe yoğun duygular.

- Eskiden ne kadar mutlu ve özgür olduğumu fark ettim.

- Gündelik yaşamın kısıtlanması tüketici alışkanlıklarımız, doğayla ilişkimiz ve neoliberal ekonomik model konusunda pek çok çelişkiyi ortaya koydu.

- “Yeni normalin” otoriter yönetim biçimlerini körükleyeceği ve insanların da buna sorgusuz itaat etme olasılıkları beni ürkütüyor. Durumu anlatan duygu ve düşünceler bu kalıplarda yoğunlaştı.

Araştırma örneklemini oluşturanlar 1990’larda iş yaşamında internet ve bilgisayarla tanışmış nesildir. Bu nedenle bu teknolojiyi yardım olarak kullanma oranları da göreceli yüksektir.

Emekliliğin yaşlılıkla eş değer olarak görülmesi de, yaşlılığın farklı parametrelerini göz ardı etmenin sonucudur. Yaşlılık çok boyutu olan, kişilere göre değişen çok katmanlı yaşam döngüsüdür. Bu çalışmada; eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olması dijital iletişim araçlarına ulaşma, kullanma becerisi doğrudan olumlu yönde etkilemektedir. Yaş değişkeni tek başına yaşlıların dijital teknolojileri karşı ilgisiz ya da motivasyon düşüklüğünü açıklamaz. Yaş kriterinden daha önemli olan ölçüt gelir ve eğitimidir. Benzer bir sonuca Gök (2018) ve Turper (2008) ulaşırken, Dağlı’nın (2018) Ankara’da yaptığı çalışmada okuma yazma bilmeyen yaşlı grubun cep telefonu kullanmak bir yana çamaşır ve bulaşık makinası kullanmadıklarını saptamıştır. Bu durum eğitim değişkeninin en önemli değişken olduğunu açıklamaktadır.

Van Dijk’in Kovid-19 dijital eşitsizlik araştırma sonuçları da bizim çalışmamıza benzerdir. Eğitim seviyesi ve geliri, statüsü yüksek olanlar İnternet erişimi, becerileri ve kullanımı konusunda sorun yaşamamıştır (2020: 9). Bu bağlamda yaşlılar ve yoksullar salgında dijital eşitsizlikler açısından daha olumsuz bir döneme girmiştir.

Günümüzde genç nüfusa dâhil olan bireylerin yaşları ilerledikçe, dijital iletişim istatistiklerdeki bu dağılımda köklü değişime yol açacaktır. “Gri tsunami” adı verilen bu olgu Türkiye’de de görülecektir (Becerikli, 2013).

Bu bir neden hem de sonuçtur. Özellikle kriz dönemlerini aşmanın etkili yollarından biri de dijital teknolojileri kullanabilmektir. İster pandemi olsun, isterse ülkemizde çok sık yaşanan deprem, ekonomik ve kadına yönelik şiddet gibi krizlerde çözüm ortağı dijital teknolojiler olmaktadır. Ayrıca, bugün dijital teknolojiyle tanışan nesil çok büyük olasılıkla bu teknolojiyi yaşlılık evrelerinde de kullanmaya ve iyi kullanmaya devam edecektir.

SONUÇ

Küresel salgında internet günlük yaşam pratiğinin altyapısı haline gelmiştir. İnterneti kullanıp kullanmama kararı özellikle kent hayatında sosyal hayatın içinde katılma, paylaşma ve dayanışmanın ötesinde temel ihtiyaçlarını karşılamanın bir aracına dönüşmüş ve kullanmayı zorunluluk hale getirmiştir. Bu bağlamda Maslow'un ihtiyaçları hiyerarşisi bile yeniden tanımlanabilir.

Yaşlılar ve dijital teknolojilerin kullanımı konusunda; yaşlı nüfusun bu konudaki eğitim ve destek ihtiyaçlarının belirlenmesi ve dijital okuryazarlık düzeylerini artırılmasına yönelik politikaların oluşturulması (Gezgin ve Yaman, 2020: 59) gerekmektedir.

Yaşlı dostu teknoloji tasarım ve üretiminin canlandırılması ve ürünlerin kolay ulaşılabilirliği için uygun fiyatlara getirilmesi de önemlidir.

Sayfa | 1359

Sahip olma, beceri ve kullanmanın ne kadar önemli olduğu bu araştırmada da görüldü. Dijital platformların kullanıma ilişkin market alışverişi başta olmak üzere, bankacılık işleri, e-nabız uygulaması, hayat eve sığar vb. hatta anket doldurma süreçlerinde yaşanan beceri eksikliği oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları Van Dijk'in teorisini desteklemektedir.

Türkiye'de daha geniş evrende kır ve kent araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte her yaş grubunun dijital eşitsizliği derin bir şekilde yaşadığı küresel salgın sürecinde görülmüştür. Okul çağındaki çocukları, üniversite düzeyindeki gençlerin erişim ve beceri uçurumları, sosyo-ekonomik düzeye paralel olarak büyük dijital eşitsizlik uçurumu keskinleşmiştir. Bu bağlamda eğitimde fırsat eşitliği uçurumu da açılmıştır. Hatta bu uçurumun kayıp bir nesille yol açacağı belirtilmektedir.

Katılımcı kültür ve yaşlı haklarını korumak, bilinçlendirmek ve sosyal politikalar oluşturmak amacıyla pandeminin birinci yılında 65+ Yaşlı Hakları Derneği vb. platformlar kurulmuştur.

Keşfedildiği yıllarda John Dryzek'in eşitsizliği bitirip demokrasiyi getirecek olan İnternet teorisi, yeni eşitlikliklerin kaynağı olmuştur.

Yaşlılar, yeni iletişim teknolojilerine uzaktır ön yargısı aynı zamanda bu grubun bu teknolojiye ulaşımına engel teşkil etmektedir. Bu yargının yanlış olduğunu araştırmalarda görülmüştür. Yaşlıların bu teknolojileri tanıştırmaları, yararlarının anlatılması ile öğrenme, kullanma süreci hızlanacaktır. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü'nün başlattığı Tazelenme Üniversitesi'nin ülke geneline yaygınlaştırılması sadece dijital iletişim teknolojilerinin kullanımı açısından değil, yaşlıların aktif ve yerinde yaşlanma sürecinde olmaları sağlayacaktır. Bu bağlamda akıl ve ruh sağlıkları daha dingin, hem de toplumla birlikte olma, sosyal adaptasyonları yüksek ve kendileriyle barışık, mutlu yaşlanacaklardır. Dr. Mary Furlong (1986) tarafından Avrupa ülkelerinde SeniorNet <https://seniornet.org/> kurulmuştur. Gönüllü bir kuruluş, olan SeniorNet, yetişkinlere ve yaşlılara dijital okuryazarlık kazanmalarını ve yeni öğrenmelere açık olmalarını sağlamaktadır. Bu kurumun bir ayağının Türkiye'de de örgütlenmesi veya benzer yapılanmanın oluşturulması çok yararlı olacağı görülmüştür. Bu çerçevede yapılan küçük çaplı araştırmalarda bireylerin desteklendiklerinde dijital teknolojileri kullanımlarının arttığı görülmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkcell işbirliğiyle Ankara Seyranbağları ve İstanbul Maltepe huzurevlerinde "Dijital Bahar" olarak adlandırılan odalar hazırlanarak yaşlıların teknolojiyle buluşması sağlanmıştır. Hizmetin tüm huzurevlerine yaygınlaştırılmasının yararlı olacağı açıktır. Hem yaşlıları aktif tutma hem de yakınlarıyla yaptıkları görüntülü görüşmeler, sanal müze turları vb. hayata bağlanmalarını artıracaktır (AA, 01.04.2021).

Cangöz (2009), yaşlılık dönemindeki psikolojik değişimlerin; yaşam doyumunun yüksek olması, gelir düzeyi, sosyal ilişki ağlarının güçlü olması gibi değişkenlerle de ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle sağlıklı yaşlanmanın en koşullarından biri de dijital araçlara sahip olmaktır.

İnsan-bilgisayar etkileşimi çalışmaları kullanıcı dostu tasarımlar, ara yüzler ile farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarına yanıt verebilecektir. Yaşlı bireyler görüntülü konuşma ile yeniden sosyalleşmenin yanı sıra yaşamlarını kolaylaştırıp yaşam kalitesini artırarak, kaygılarını azaltacaktır.

Türkiye'de henüz yaygın kullanılmayan telesağlık sistemi de yaşlılar için oldukça önemli bir kullanım alanı yaratacaktır. Yine buna bağlı geliştirilen kişileştirilmiş ve akıllı algoritmalara sayesinde ilaç, tansiyon, nabız kontrolü ve doktor, yakınlarla acil durumda temas sağlayan dijital sistemler başta bu gruplar olmak üzere oldukça hayatı kolaylaştıran hizmetler olacağı kesindir. Bu nedenle dijital eşitsizlikler/uçurumlar bir an önce giderilmelidir.

Dijital eşitsizlik bir anlamda sosyal eşitsizliğe de paralel ilerler (Van Dik, 2021). Bunun en önemli nedeni de sosyal eşitsizliğin yarattığı eğitim, çalışma yaşamı, gelir gibi faktörlerin doğrudan dijital eşitsizliği etkilemesidir. En kolay giderilebilecek sahip olma uçurumu ne yazık ki yüksek maliyetler nedeniyle giderek erişim engelini yeniden körüklemektedir.

Kovid-19 mevcut sosyal eşitsizlikleri hem de dijital eşitsizlikleri ciddi bir biçimde artırmıştır. Siyaset kurumunun bu eşitsizliklerin farkına vararak uzun erimde her yaş grubu için teknoloji politikaları oluşturarak, dijital dışlanma yerine dijital içerme/içinde olmaya kapsama olanağını da yaratabilmelidir.

Önyargıların tersine bizim çalışmamız ve diğer küçük çaplı araştırmalar yaşın dijital eşitsizliğin nedeni değil sonucu olduğunu göstermektedir. Dijital uçuruma yol açan en önemli faktör gelir ve eğitindir.

2005 de geleceğin toplumunda erişim sahibi olmayanlar yalnız kalacak diyen Van Dijk'ın 2020 yılında salgın sürecinde ne kadar haklı olduğu kanıtlandı (2008).

KAYNAKÇA

AA. (2021). *Türkiye Huzur Evlerinde Digital Bahar Projesi*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/huzurevlerinde-dijital-bahar-projesi-basladi-/2185347.%20Erişim%20tarihi%201.4.2021>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

Aile ve Sosyal Çalışma Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>. Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Baran, A. G. Kalınkara, V. Aral, N. Baran, G. Akın, G. & Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile ilişkileri: Ankara Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Baran, A. G. Koçak, K. Ş. & Serdar, T. E. (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45.

Balay Tuncer, B. (2020). *Toplumsal Değişme ve Halkla İlişkiler Kadının Değişimi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Hiperyayın.

Bauman, Z. (2013). *Akışkan Gözetim*. (Çev.). E. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.

Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 44, 19-31.

Birsen, H. (2018). Silver Surfers- And New Media: Experiences, Thoughts and Observations of Elder People about Internet. *European Journal of Social Sciences* 1(3), 85-97.

Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Geriatri: Multidisipliner Yaklaşım* içinde (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacılar Birliği.

Couldry, N. (2013). Digital Divide or Discursive Design? On the Emerging Ethics of Information Space. Erişim Adresi: http://eprints.lse.ac.uk/17654/1/Couldry_Digital_divide_discursive_2003.pdf. Erişim Tarihi:20.2.2021.

Dağlı, Y. (2018). *Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Dönemine İlişkin Algılarının ve Yaşam Boyu Öğrenme İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). A.Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara.

Di Maggio, P. & Hargittai, E. (2001). From the "Digital Divide" to "Digital Inequality": Studying Internet Use an a Penetration Increase. Working Paper 15, Center for Arts and Cultural Policy Studies. Princeton: Princeton University. Erişim Adresi: https://www.princeton.edu/arts-pol/workappWP15%20Di_Maggio%2BHargittai.pdf. Erişim Tarihi: 10.02.2020.

Dijilopedi. Erişim Adresi: <https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/Erişim> Tarihi: 03.03.2021.

Duyar İ. (2008). Gerontolojinin Temelleri. (Ed). R. Mas, A. T. Işık, M. A., T. Karan Beğler, Ş. Akman, T. Ünal. *Geriatri* içinde. Ankara: TGV, 9-19.

Düzgün, G. & Satır, D. G. (2018). *Yaşlılarda İnternet Kullanımı Sıklığı ve Nedenleri*. 2. Uluslararası 11. İzmir İleri Yaş Sempozyumu, 21-22 Mart 2018.

Elmas, Ç. (2018). Dijital Mecrada Eşitlik ve Kuşakları Anlamak: Quid Pro Quo? Ö. Arun (Ed.). *Yaşlanmayı Aşmak* içinde (s. 137-169). Ankara: Phoneix.

Eriksen T. H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular*. 1. Bs. İstanbul: Avesta.

Feenberg A. (1992). From Information to Communication: The French Experience with Videotex. In: Lea, M. (Ed.): *Contexts of Computer-Mediated Communication*, London: Harvester-Wheatsheaf, 168-187.

Feenberg A., (2005). *Heidegger and Marcuse: The Catastrophe and Redemption of History*. Newyork-London: Routledge.

Feenberg A. (2010). *Teknoloji ve Toplum, Yıkıcı Bir Direniş ve Yeniden Yapılanma*. İstanbul: Kalkedon.

Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı - Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: Kilit.

Gök, İ. (2008). *Yaşlıların Toplumsal Yaşama Katılımı: Bolu İli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Bolu.

Gezgin, U. B. & Yaman, A. (2020). *Destekli Yaşlanma: Yaşlılık Bilimi, Şeylerin İnterneti ve Psikolojik Yapay Zekânın Buluşması*. Erişim Adresi: https://ekitap.alternatifbilisim.org/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_veyaslanma/. Erişim tarihi: 15.2.2021.

Taşan, R. (2018). *Kullanımlar ve Doyumlar Perspektifinden Yaşlıların Sosyal Medya Kullanımı Motivasyonları: Tazelenme Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilm. Enstitüsü, Antalya.

Tsatsou, P. (2016). Sayılan Uçurumların Yeniden Değerlendirilmesi-Uçurumlar ve Uçurum Araştırmalarına Dair Yenilikler. (Çev.). Sömnez, B. *Yeni Medya Kullanıcının Yükselişinde*. (s. 396-417). H. Hülür & C. Yaşın. (Ed.) Ankara: Ütopya.

Sayfa | 1363

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi.

Turper, D. (2018). *Web Siteleri İçin Orta Yaş ve Üzeri Kullanıcılara Yönelik Arayüz Tasarımları*. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi). Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Ens., İstanbul.

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon* 9(5), 1-6. Erişim Adresi: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20%20Part1.pdf>. Erişim tarihi: 20.1.2021.

Ronald Rice, Primary Issues in Internet Use. In Leah Lievrouw and Sonia Livingstone, editors, *Handbook of New Media*, pp. 105-129. Sage, London and Thousand Oaks, CA, 2002. Quote at page 106.

Özsoy, D. (2020). Dijital Bölünme Düzeylerine Dair Literatür Analizi. *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma*. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği, 11-25.

Ünalın, P. C. (2012). Aktif Yaşlanma: Bilişsel ve Sosyal Boyut. *The Journal of Turkish Family Physician* 3(1), 13-17.

Şüküroğlu, V. K. (2021). Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Post Modern Tüketicinin Sosyolojik Dönüşümüne Dönük Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 150-172.

Van Dijk, J. (2008). *Ağ Toplumu*. (Çev.). Ö. Sakin. İstanbul: Kafka Yayınları.

Van Dijk, J. (2020). Closing the Digital Divide the Role of Digital Technologies on Social Development, Well-Being of All and the Approach of the Covid-19 Pandemic.

Researchgate.

Erişim

Adresi:

<https://www.researchgate.net/publication/343555101>. Erişim

Tarihi: 20.3.2021.

Van Dijk, J. A. G. M. (2002). A Framework for Digital Divide Research. *Electronic Journal of Communication* 12(1), 2.

Van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society* 19(4), 315-326.

Van Dijk, J. A. (2005). *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications.

Van Dijk, J. A. (2013). A Theory of the Digital Divide. In *the Digital Divide*. (ss. 49-72). Routledge.

Van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society* 19(4), 315-326.

TÜİK. (2019). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2018*. Erişim Adresi: https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/yayinGoruntuleme.zul?yayin_no=474. Erişim Tarihi: 20.03.2021.

TÜİK. (2020). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028. Erişim Tarihi:15.3.2021, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) Erişim Tarihi: 03.03.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

Amaç

Dijital (sayısal) eşitsizlik kavramı 1990'larda dijital teknolojilere erişim ve kullanımı açıklamaya çalışan bir şemsiye terim olarak hayatımıza girmiştir. Dijital eşitsizlik, Dijital uçurum ve dijital bölünme kavramlarıyla dijital iletişim teknolojilerinin toplumla ilişkileri, sorunları açıklanmaya çalışmıştır. Dijital ayırım, sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi birçok faktörün toplamı dijital eşitsizliği oluşturur. Rice (2002) ise bu faktörelere cinsiyet, gelir, ırk ve coğrafyayı dâhil etmektedir. Bu

çalışmanın amacı dijital iletişim, eşitsizlik ve yaşlılık arasında ilişki nedir? Sorusuna yanıt bulmaktır. Salgınla birlikte evde kalmak zorunda kalan 65+ yaş grubu kadınların bu süreçte kullanmak zorunda kaldıkları dijital teknolojilere sahip olma ve kullanma biçimleri araştırıldı. Aktif yaşamın içinde bulunan kadınların, kendi yaş gruplarına dönük ani bir kısıtlamayla baş başa kalmalarının onlara hissettirdikleri durumda tespit edilmeye çalışıldı. Araştırmanın sınırlılığı küçük bir örneklem üzerinde çalışılmasıdır. Ancak çalışma, üst sosyo-ekonomik seviyede Ankara'da 65+ yaş kadınları içermesi bakımından kentli üst sosyo ekonomik düzeydeki bu grubu temsil edebilir. Pandemi döneminde durum tespiti yapması nedeniyle alana katkı sağlayacaktır.

Yöntem

Araştırma, Ankara Çankaya bölgesinde üst-ekonomik seviyedeki 65+yaş kadınlara WhatsApp yoluyla gönderilen anketin yorumlanmasıdır. Anket 5 Nisan- 9 Mayıs 2020 tarihleri arasında yapıldı.100 ankettin ilk aşaması 65 yaşında olduğunu tespit edilen kadınlara iletildi. Onlardan da kendi çevresinde bu kritere uyan kişilerle anketi paylaşılması istendi.100 ankettin 52'sine yanıt verildi. Anket formu iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde (yaş, eğitim durumu) demografik verilerin toplanmasına ilişkin sorular yer almıştır. Anketin ikinci bölümü ise; katılımcıların yeni iletişim teknolojileriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı hedefleyen sahiplik, kullanma, beceri konusunda ve kısıtlama sürecini de kapsayan 14 soru sorulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın bazı sonuçlarına yer verildi. Araştırmaya 65-80 yaş arasında 52 kişi katıldı. Bunlardan 34.6'sı üniversite ve üstü, 57.4 üniversite geri kalanı ise ortaöğretim düzeyinde (2 kişi) eğitim almıştır. Katılımcıların 49 kişi (%94,2), cep telefonu, 34 kişi bilgisayar sahibi, 21 kişi tablet sahibidir. Kadınların 96.2 si her gün birkaç saat bu araçları kullanırken, Haftada ya da birkaç günde bir kullananlar da var. Katılımcılar dijital teknolojileri, 48 kişi (%92,3) bilgi edinmek, 35 kişi (%67,3) Bankacılık işleri, 30 kişi (57,7) Gazete okumak, 9 kişi Alışveriş yapmak,5 kişi Sosyal medya ve iletişim alanlarında kullanmaktadır. Şaşırtıcı olan ise e-nabız %1 ve iletişim %1 olarak ifade edilmiş olmasıdır. Kullanım ve beceri konusunda kimlerden destek alındığı soruna; eş ve arkadaşlardan destek %9, çocuklardan destek alma %19 iken çarpıcı sonuç ise Google den destek alma %17 oldukça yüksek orandadır. Vazgeçerim diyenler ise %3'tür. Dijitalleşme süreci çocuklardan ebeveynlere ters sosyalizasyona neden olmaktadır. Yakınların destekleri hem sahip olmayı hem de beceriyi artıran önemli faktörlerdendir. Literatürde de bu faktörler, destekleyici olarak öne çıkmıştır. Sosyal medya hesaplarınız var mı? Sorusuna; Facebook 34, Twitter 13, Instagram 27, WhatsApp 48, Telegram 5, 1 kişi Zoom platformunu eklemiştir. Bu dönemde Zoom henüz popüler bir program olmamıştı. Katılımcılar en az bir sosyal medya hesabına sahiptir.

Sokağa çıkma yasağını hangi araçtan öğrendiniz? 36 kişi (%63,2) televizyondan, Radyodan 10 kişi (17,2), sosyal medyadan 5 kişi öğrenmiştir. Televizyon hala en etkin kitle iletişim aracıdır. İhtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? İnternette alışveriş yapıyorum 27 kişi (%51,9), Telefonla sipariş veriyorum 19 kişi (%36,5), Sosyal vefa hattını arama 2 kişi, Yardımcı, apartman görevlisi 10 kişi, Kendim markete gidiyorum (kaçak ya da izinli) 4 kişi. Eğitimle dijital iletişim araçlarını kullanmada doğru orantı bulunuyor. Ancak araştırmanın sonuçlarına direk yansımaya kullanıcı dostu olmayan alışveriş siteleri nedeniyle telefonla sipariş verme ve gidip almaya yönelme olmuştur. Araştırma örneklemini oluşturanlar 1990'ların sonlarında iş yaşamında internet ve bilgisayarla tanışmış nesildir. Bu nedenle bu teknolojiyi yardım olarak kullanma oranları da göreceli yüksektir. Emekliliğin yaşlılıkla eş değer olarak görülmesi de, yaşlılığın farklı parametrelerini göz ardı etmenin sonucudur. Yaşlılık çok boyutu olan, kişilere göre değişen çok katmanlı yaşam döngüsüdür. Bu çalışmada; eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olması dijital iletişim araçlarına ulaşma, kullanma becerisi doğrudan olumlu yönde etkilemektedir. Yaş değişkeni tek başına yaşlıların dijital teknolojileri karşı ilgisiz ya da motivasyon düşüklüğünü açıklamaz. Yaş kriterinden daha önemli olan ölçüt gelir ve eğitimidir. Bu ölçüt bizim çalışmamızda da çok açık olarak görülmüştür. Pandemi internet günlük yaşam pratiğinin altyapısı haline gelmiştir. İnterneti kullanıp kullanmama kararı özellikle kent hayatında sosyal hayatın içinde katılma, paylaşma ve dayanışmanın ötesinde temel ihtiyaçlarını karşılamaya bir araçta dönüşmüş ve kullanmak zorunluluk haline gelmiştir. Yaşlanma gibi dijital eşitsizlik de çok katmanlı bir olgudur. Yaşlı dostu teknoloji tasarım ve üretiminin canlandırılması ve ürünlerin kolay ulaşılabilirliği için uygun fiyatlara getirilmesi de önemlidir. Sahip olma, beceri ve kullanmanın ne kadar önemli olduğu bu çalışmada görüldü. Dijital platformların kullanıma ilişkin market alışverişi başta olmak üzere, bankacılık işleri, e-nabız uygulaması, hayat eve sığar vb. hatta anket doldurma süreçlerinde yaşanan beceri eksikliğinin görülmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları Van Dijk'in teorisini desteklemektedir. Keşfedildiği yıllarda, John Dryzek'in eşitsizliği bitirip demokrasiyi getireceğine inanılan İnternet, yeni eşitsizliklerin kaynağı olmuştur. Yaşlılar, yeni iletişim teknolojilerine uzaktır ön yargısı aynı zamanda bu grubun bu teknolojiye ulaşımına engel teşkil etmektedir. Bu yargının yanlış olduğunu küçük grup araştırmalarında ve bizim çalışmamızda da görülmüştür. Yaşlıların bu teknolojileri tanıtılmaları, yararlarının anlatılması ile öğrenme, kullanma süreci hızlanacaktır. Dijital eşitsizlik bir anlamda sosyal eşitsizliğe de paralel ilerler (Van Dik, 2021). Bunun en önemli nedeni de sosyal eşitsizliğin yarattığı eğitim, çalışma yaşamı, gelir gibi faktörlerin doğrudan dijital eşitsizliği etkilemesidir. En kolay giderilebilecek sahip olma uçurumu ne yazık ki, yüksek maliyetler nedeniyle giderek erişimi engellendi yeniden körüklemektedir. Kovid-19 mevcut sosyal eşitsizlikleri hem de dijital eşitsizlikleri ciddi bir biçimde artırmıştır. Siyaset kurumunun bu eşitsizliklerin farkına vararak uzun erimde her yaş grubu için teknoloji politikaları oluşturarak, dijital dışlanma yerine dijital içerme/içinde olmaya kapsama olanağını da yaratabilmelidir.

Önyargıların tersine bizim çalışmamız ve diğer küçük çaplı araştırmalar yaşın dijital eşitsizliğin nedeni değil, sonucu olduğunu göstermektedir. Dijital uçuruma yol açan en önemli faktör gelir ve eğitindir. 2005 de geleceğin toplumunda erişim sahibi olmayanlar yalnız kalacak diyen Van Dijk'ın 2020 yılında salgın sürecinde ne kadar haklı olduğu kanıtlandı (2008).

EXTENDED ABSTRACT:

Purpose:

The concept of digital (numerical) inequality came into our lives in the 1990s as an umbrella term that tries to explain the access and use of digital technologies. With the concepts of digital inequality, digital gap, and digital divide, the relations and problems of digital communication technologies with society have been tried to be explained. Digital inequality is the sum of many factors such as the digital divide, ownership, access, use, skills, and persistence. Rice (2002) adds gender, income, race, and geography to these factors. The purpose of this study is to answer the question of what is the relationship between digital communication, inequality, and old age. How 65+ women who had to stay at home during the epidemic had to use and use digital technologies in this process were investigated. It was also tried to determine what women in active life felt after a sudden restriction against their age group. The limitation of the study is that it is studied on a small sample. However, this study can represent the upper socio-economic level urban group which consists of women over the age of 65 and living in Ankara Sayfa | 1367 at the upper socio-economic level. This study will contribute to the field because it provides the situation assessment for the pandemic period.

Method

The research is the interpretation of the questionnaire sent via Whatsapp to 65+ women at the upper-economic level and living in the Ankara/Çankaya region. The survey was conducted between April 5 and May 9, 2020. The first phase of the 100 questionnaires was delivered to women who were determined to be 65 years old. They were also asked to share this questionnaire with people in their environment who met this criterion. 52 out of 100 questionnaires were answered. The questionnaire form consists of two parts. In the first part, questions about collecting demographic data (such as age, education level) were included. In the second part of the questionnaire, 14 questions were asked about ownership, use, skills, and the restriction process. These questions aim to reveal the participants' relationship with new communication technologies.

Findings

In this section, some results of the research were given. 52 people between the ages of 65-80 participated in the study. 34.6 of them have received education at university or higher, 57.4 of them at university, and the rest at secondary education level (2 people). 49 participants (94.2%) have mobile phones, 34 people

have computers and 21 people have tablets. While 96.2 of the women use these tools for a few hours every day, there are also those who use them once a week or every few days. Digital technologies are used by the participants for the following purposes; 48 people to get information (92.3%), 35 people for banking transactions (67.3%), 30 people for reading newspapers (57.7), 9 people for shopping, 5 people for social media and communication. The surprising thing is that both the e-nabız and communication are expressed as 1%. The question "from whom did you get support for handling and skills?" was answered as follows: The response I received support from my spouse and friends is 9%, and the response I received support from children is 19%; the striking result is that people stated that they received support from Google are %17, and this rate is quite high. Those who say they gave up getting support are 3%. The digitalization process causes reverse socialization from children to parents. The support of the relatives is one of the important factors that increase both ownership and skill. In the literature, these factors have come to the fore as supportive. The answers to the question of whether you have social media accounts are as follows; 34 people reported using Facebook, 13 people using Twitter, 27 people using Instagram, 48 people using Whatsapp, 5 people using telegram, and 1 person using the zoom platform. Zoom has not yet been a popular program during this period. Participants have at least one social media account. The following answers were given to the question "from which vehicle you learned about the curfew": 36 people (63.2%) learned from television, 10 people (17.2%) from radio, and 5 people from social media. Sayfa | 1368

Television is still the most effective means of mass communication. The question of "how do you meet your needs?" was answered as follows: There are 27 people (51.9%) who say I shop online, 19 people (36.5%) who say I order by phone, 2 people who say they call the social loyalty line, 10 people who say helpers, apartment attendants, and 4 people who say I go to the grocery store (illegally or on leave). There is a direct proportion between education and using digital communication tools. However, there has been a tendency to place orders by phone and go and buy due to shopping sites that are not directly reflected in the results of the research and are not user-friendly. The people who constitute the research sample are the generation who got acquainted with the internet and computers in their business life in the late 1990s. For this reason, the rate of using this technology with assistance is relatively high. The fact that retirement is seen as equivalent to old age is the result of ignoring different parameters of old age. Old age is a multi-layered life cycle that has multiple dimensions and changes according to individuals. In this study, the high level of education and income directly affects the ability to access and use digital communication tools positively. The age variable alone does not explain the indifference of the elderly to digital technologies or their low motivation towards these technologies. The criterion that is more important than the age criterion is income and education. This criterion was also seen very clearly in our study. During the pandemic period, the internet has become the infrastructure of daily life practice. The decision of whether to use

the Internet or not has become a means of meeting the basic needs –especially apart from participating in social life, sharing, and solidarity in urban life– and using it has become a necessity. Digital inequality is also a multi-layered fact like aging. It is important to revive age-friendly technology design and production and to bring products at affordable prices for easy accessibility. The importance of possession, skill, and use was seen in this study. It is very important to observe the lack of skills experienced in processes related to the use of digital platforms - for example, mainly grocery shopping, banking transactions, e-*nabız* application, *Hayat eve siğar*, and even filling out questionnaires. In this context, the results of the research support Van Dijk's theory. The Internet which is believed to end inequality and bring democracy has been the source of new inequalities, as John Dryzek says. The prejudice that the elderly are far from new communication technologies also prevents this group from accessing this technology. It has been observed in small group studies and in our study that this judgment is wrong. By introducing these technologies to the elderly and explaining the benefits of these technologies to them, the learning and use process of the elderly will be accelerated. In a sense, digital inequality goes parallel to social inequality (Van Dik, 2021). The most important reason for this is that factors such as education, working life, and income created by social inequality directly affect digital inequality. The ownership gap, which can be easily overcome, is fueling the access barrier again due to high costs. Covid-19 has significantly increased both existing social inequalities and digital inequalities. The political institution should recognize these inequalities, establish technology policies for all age groups in the long run, and create the possibility of digital inclusion instead of digital exclusion. Contrary to prejudices, our study and other small-scale studies show that age is not the cause but the result of digital inequality. The most important factor leading to the digital divide is income and education. Van Dijk stated in 2005 that people who do not have access will be left alone in the society of the future, and it has been proven how right he was during the pandemic in 2020 (2008).